

*Iwona Florkiewicz**, *Wiesław Koman***, *Maciej Wawrzczak****

Materiały krzemienne ze stanowisk nr 1A, 1B oraz 3 w Gródku, pozyskane w 1952 roku, ze zbiorów Muzeum Zamojskiego w Zamościu

Flint materials from sites no. 1A, 1B, and 3 in Gródek, obtained in 1952, from the collections of the Zamoyski Museum in Zamość

Research, which has been carried out for over several seasons at archaeological sites, provides many artefacts. After fieldwork, in the course of later transfers or repacking, these kinds of finds go missing or are often forgotten. Many years later these artefacts can be found in museum warehouses. This text aims to supplement the knowledge about Gródek locality from the flint materials point of view, which are now “rediscovered”.

KEY WORDS: Eastern Poland, Hrubieszów Basin, old finds, flint materials, Neolithic–Eneolithic

Submission: 27.03.2025; Acceptance: 23.04.2025

WSTĘP

Przedstawiane tu zabytki zostały odkryte w 1952 r. na trzech stanowiskach archeologicznych zlokalizowanych w Gródku (stan. 1A, 1B oraz 3), gm. Hrubieszów i nie były dotychczas publikowane. Ma to związek z tym, że w trakcie wieloletnich kampanii wykopaliskowych, które prowadzone są na stanowiskach archeologicznych często dochodzi do rozproszenia materiałów ruchomych. Po wielu latach, gdy wraca się do analizy tychże przedmiotów, odnajdują się one w zupełnie innym miejscu, niż zakładano. Omawiane, prezentowane artefakty zostały niedawno odnalezione w magazynie Muzeum Zamojskiego w Zamościu, podczas prac inwentaryzacyjnych realizowanych w ramach grantu naukowego, którego celem było zadokumentowanie dawnych znalezisk ze stanowisk Grodów Czerwieńskich¹. Umożliwia to próbę uzupełnienia wiedzy o wymienionych trzech miejscach.

niej partii woj. lubelskiego, na terenie Kotliny Hrubieszowskiej, a szerzej na obszarze zachodniej części Wyżyny Wołyńskiej (Kondracki 1998, 295–296).

Stanowiska nr 1A, 1B oraz 3, znajdują się na obszarze kompleksu pradziejowych i wczesnośredniowiecznych stanowisk archeologicznych umiejscowionych w ramach wcześniej wymienionej kotliny (Wołoszyn 2013, 96 ryc. 6B; Florek 2018a, 100 ryc. 4). Stanowisko Gródek 1A znajduje się orograficznie na prawym brzegu rzeki Huczwy, zajmuje obszar cypla zbudowanego z lessów. Kolejne ze stanowisk (1B) ulokowane jest na lessowym garbie, ciągnącym się na południe od wcześniej wzmiankowanego miejsca. Natomiast stanowisko nr 3 ma swoje miejsce po lewej stronie wspomnianej wcześniej Huczwy i związanych z nią terenów podmokłych, na lessowym cyplu, usytuowanym naprzeciwko stan. 1A (Florek 2018b, 362 fig. 3; Auch et al. 2023, 319 ryc. 1, 327) (ryc. 1).

USYTUOWANIE STANOWISK

Miejscowość Gródek (dawniej nazywana Gródek Nadbużny lub też Gródek nad Bugiem) zlokalizowana jest we wschod-

HISTORIA BADAŃ

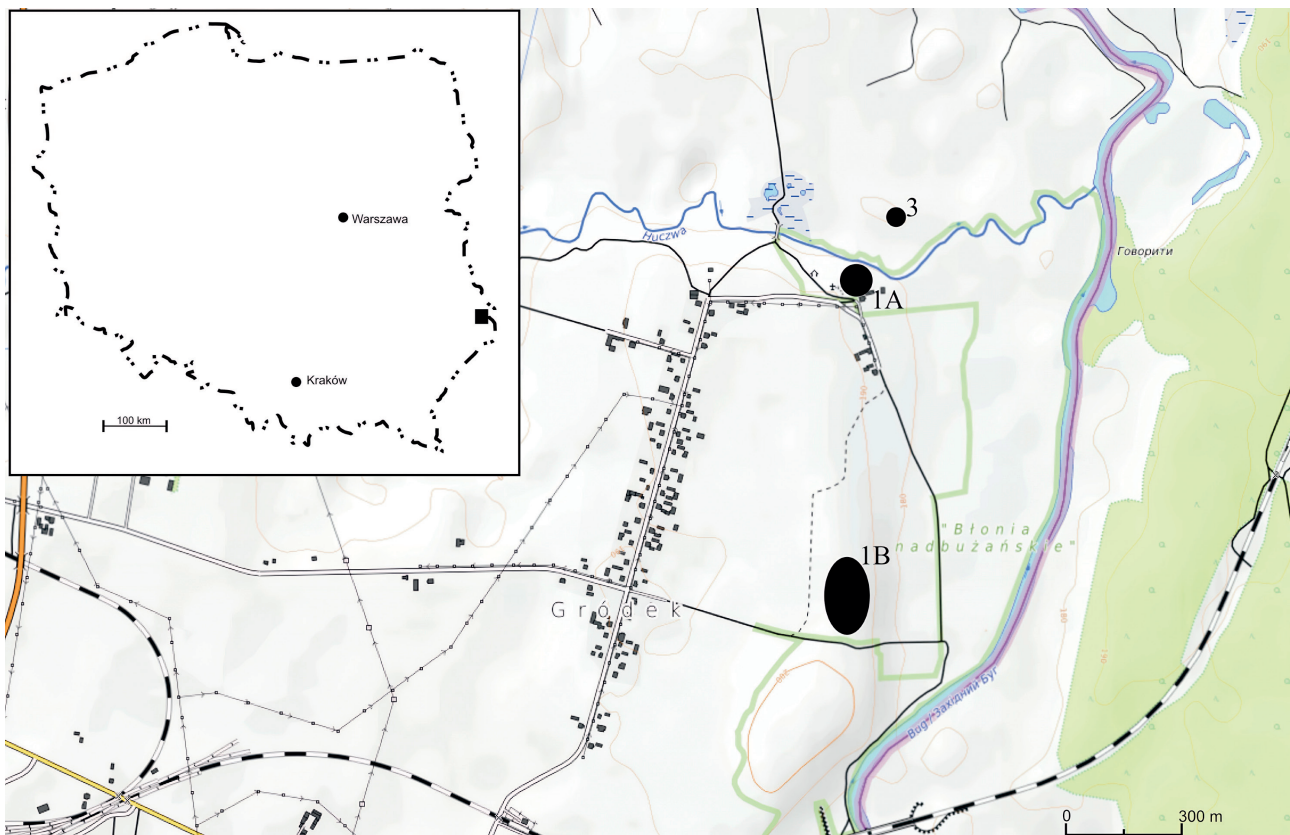
Choć same stanowiska w Gródku były znane już wcześniej, to początki prac archeologicznych odnoszą się do lat 40. XX wieku (Wołoszyn 2017 – tam dalsza literatura). W kontekście prezentowanych zabytków najważniejszą informacją jest umieszczona na metryczkach data znalezienia. Wskazuje ona na rok 1952. W tym okresie działała na terenie Gródka (Nadbużnego) ekspedycja Kierownictwa Badań na Grodach Czerwieńskich (Gardawski, Rajewski 1956, 104). Całością prac

¹ Opracowanie powstało w ramach projektu NPRH nr 11H 18 0344 86 pt. „Złote jabłko polskiej archeologii. Zespoły grodowe w Czerwnie i Gródku (Grody Czerwieńskie), część II. Dokończenie prac dokumentacyjnych”, realizowanego w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego, kierownik: dr hab. Marcin Wołoszyn, prof. UR.

* Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego, ul. Moniuszki 10, 35-015 Rzeszów; e-mail: iwonaflorkiewicz@gmail.com; ORCID: 0000-0001-9888-2942

** Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków. Delegatura w Zamościu, ul. Stanisława Staszica 29, 22-400 Zamość; e-mail: wieslaw_koman@op.pl

*** Muzeum Zamkowe w Sandomierzu, ul. Zamkowa 12, 27-600 Sandomierz; e-mail: m.wawrzczak@interia.pl; ORCID: 0000-0003-1514-6937

Ryc. 1. Gródek, pow. hrubieszowski. Usytuowanie stanowisk archeologicznych wzmiankowanych w tekście
 Fig. 1. Gródek, Hrubieszów district. Localization of the archaeological sites mentioned in the text

kierował Zdzisław Rajewski (Wołoszyn 2017, 208), natomiast na poszczególnych stanowiskach (a nawet bardziej szczegółowo – odcinkach) badania prowadzili różni archeolodzy (Wołoszyn 2018, 34–35). Opracowaniem wyników tychże prac miały zająć się poszczególne, wyznaczone osoby i instytucje. Według źródeł materiały z badań stanowiska Gródek 1A winny trafić do PMA w Warszawie, zabytki ze stanowiska 1B do Lublina w ręce Jana Kowalczyka, natomiast Jerzy Gąssowski miał uzyskać do opracowania przedmioty ze stanowiska nr 3 (Badzińska, Kuśnierz 2019, 157). W związku z podanymi informacjami widzimy, że zespół naukowców zaangażowanych w badania wykopaliskowe oraz późniejsze opracowanie materiałów z Gródka był stosunkowo liczny. W konsekwencji zaangażowania badaczy z różnych ośrodków doszło do rozproszenia materiałów.

Dotychczasowe badania doprowadziły do określenia chronologii, a niekiedy również do kulturowej przynależności stanowisk. Gródek stan. 1A jest w głównej mierze lokalizacją wczesnośredniowieczną z elementami pradziejowymi (m.in. neolit) i nowożytnymi (Bronicka-Rauhutowa 1956; Zakościelna 2010, 247–248; Dzieńkowski, Kuśnierz 2018; Kuśnierz 2018a; 2018b). Stanowisko 1B dostarczyło dotychczas informacji przede wszystkim o pradziejach (śląd osadnictwa z wczesnego neolitu – kultura ceramiki wstęgowej rytej (dalej KCWR) oraz epoki brązu – kultura łużycka (dalej KŁ) (Buszewicz 1990; Niedźwiedź 1991; 1994; 1998; 2000; 2001; Szeliga 2021, 61). Natomiast na stanowisku nr 3 znaleziono obiekty nieruchome i przedmioty pochodzące z wczesnego średniowiecza (Rogatko 1994; Dzieńkowski 2018, 95, 104, tabl. 2; Kuśnierz 2018c).

KATALOG ZABYTKÓW

Dane dotyczące analizowanych/opisywanych tu artefaktów zostały zaczerpnięte z dołączonych do nich metryczek i notatek na luźnych fragmentach kartek (stanowisko, miejsce znalezienia i data). Niestety część informacji jest nieczytelna.

1) Gródek stan. 1A

Opis: fragment wióra z utraconym wierzchołkiem, drobne wykruszenia użytkowe lewego i prawego boku na stronie górnej i dolnej, negatywy odbić równoległe do osi, pięćka dwuścienna, sęczek wyrazny, profil podgięty

Wymiary: 163×38×10 mm
Surowiec: krzemień wołyński (niebieskawo; szklisty)
Lokalizacja: znalezisko luźne
Data odkrycia: 29.08.1952 r.
Nr inwentarza: brak
Rycina: 2:1.

2) Gródek stan. 1A

Opis: odłupek z siekiery lub sierpa (widoczne wyswiecenie powierzchni), negatywy odbić wielokierunkowe, pięćka jednonegatywowa, sęczek płaski
Wymiary: 23×17×2 mm

Surowiec: krzemień jurajski podkrakowski (?)

Lokalizacja: jama nr 19

Data odkrycia: 1952 r.

Nr inwentarza: brak

Rycina: 2:3.

3) Gródek stan. 1A

Opis: wióro-odłupek, negatywy odbić równoległe do osi, niewielki udział powierzchni nieprzemysłowej, piętka dwuścienna, sęczek wyraźny, profil podgięty

Wymiary: 26×11×2 mm

Surowiec: krzemień wołyński (szaro-brązowy, szklisty)

Lokalizacja: jama nr 19

Data odkrycia: 1952 r.

Nr inwentarza: brak

Rycina: 2:4.

4) Gródek stan. 1A

Opis: odłupek, negatywy odbić równoległe i skośne do osi, niewielki udział powierzchni korowej, podgięcie odcinka piętково-сęczkowego, sęczek wyraźny

Wymiary: 28×27×4 mm

Surowiec: krzemień wołyński lub rejowiecki (brązowo-szary z białymi plamkami, szklisty)

Lokalizacja: jama nr 19

Data odkrycia: 1952 r.

Nr inwentarza: brak

Rycina: 2:5.

5) Gródek stan. 1A

Opis: uszkodzony odłupek, negatywy odbić wielokierunkowe, podgięcie odcinka piętково-сęczkowego, sęczek wyraźny

Wymiary: 21×26×6 mm

Surowiec: krzemień wołyński (szaro-jasnobrązowy, szklisty)

Lokalizacja: jama nr 19

Data odkrycia: 1952 r.

Nr inwentarza: brak

Rycina: 2:6.

6) Gródek stan. 1A

Opis: fragment wióra (brak partii piętково-сęczkowej) z drobnym ciągłym retuszem prawego boku, negatywy odbić równoległe do osi, na prawym boku widoczne wyświecenie użytkowe

Wymiary: 43×20×5 mm

Surowiec: krzemień wołyński (niebieskawy-brązowy, szklisty)

Lokalizacja: jama nr 39

Data odkrycia: 1952 r.

Nr inwentarza: brak

Rycina: 2:7.

7) Gródek stan. 1A

Opis: łuszczeń dwubiegunowy, niewielki udział powierzchni korowej, widoczne mocne uszkodzenia krawędzi

Wymiary: 31×20×9 mm

Surowiec: krzemień wołyński (niebiesko-oliwkowy, szklisty)

Lokalizacja: jama nr 39

Data odkrycia: 1952 r.

Nr inwentarza: brak

Rycina: 2:8.

8) Gródek stan. 1B

Opis: odłupek, negatywy odbić równoległe i skośne do osi, podgięcie odcinka piętково-сęczkowego, sęczek wyraźny, profil podgięty

Wymiary: 50×50×10 mm

Surowiec: krzemień wołyński (szary, matowy)

Lokalizacja: działka 12, warstwa II, głębokość 48 cm

Data odkrycia: 23.08.1952 r.

Nr inwentarza: brak

Rycina: 2:2.

9) Gródek stan. 3

Opis: przekłuwacz wiórowy, żądło uformowane w partii piętково-сęczkowej półstromym i stromym retuszem boków na stronie gór-

nej oraz płaskim retuszem na stronie dolnej, widoczne wyświecenie jednego z boków, negatywy odbić równoległe do osi

Wymiary: 36×11×3 mm

Surowiec: krzemień wołyński lekko zgrzany (niebieskawy)

Lokalizacja: ar a, działka 4, warstwa II (szara ziemia z niewielkim udziałem polepy), głębokość 30 cm

Data odkrycia: 30.08.1952 r.

Nr inwentarza: brak

Rycina: 3:1.

10) Gródek stan. 3

Opis: wiór z utraconym wierzchołkiem, negatywy odbić równoległe do osi, sęczek wyraźny

Wymiary: 33×16×4 mm

Surowiec: krzemień nieokreślony (przepadony)

Lokalizacja: ar b, działka 7, warstwa II/1 (szara ziemia z udziałem pomarańczowej polepy), głębokość 42 cm

Data odkrycia: 30.08.1952 r.

Nr inwentarza: brak

Rycina: 3:2.

11) Gródek stan. 3

Opis: środkowy fragment wiórowca, retusz stromy lewego boku na stronie górnej, negatywy odbić równoległe do osi

Wymiary: 37×15×5 mm

Surowiec: krzemień wołyński (niebieskawy, szklisty)

Lokalizacja: ar lub ćwiartka d, działka 4, warstwa II/4 (w pobliżu paleniska?), głębokość 48 cm

Data odkrycia: 15.09.1952 r.

Nr inwentarza: brak

Rycina: 3:3.

12) Gródek stan. 3

Opis: drapacz wiórowy, drapisko uformowane retuszem stromym i półstromym, negatywy odbić równoległe do osi, piętka jednonegatywowa, sęczek wyraźny

Wymiary: 44×20×7 mm

Surowiec: krzemień wołyński (popielato-niebieskawy, matowo-szklisty)

Lokalizacja: ar lub ćwiartka a, działka 1–4, warstwa II/2 (ziemia barwy szaro-brunatnej ze śladami polepy i dużą ilością plam lessowych)

Data odkrycia: 1.09.1952 r.

Nr inwentarza: 31

Rycina: 3:4.

13) Gródek stan. 3

Opis: odłupek z fragmentarycznym retuszem, płaski fragmentaryczny retusz lewego boku na stronie dolnej, negatywy odbić przeciwstawne do osi, około 50% powierzchni nieprzemysłowej, piętka punktowa, sęczek rozlany

Wymiary: 28×26×8 mm

Surowiec: krzemień wołyński (niebieskawy, szklisty)

Lokalizacja: ar lub ćwiartka c, działka 9–12, warstwa II/1 (?) (w próchnicy ornej)

Data odkrycia: 6.09.1952 r.

Nr inwentarza: 50

Rycina: 3:5.

14) Gródek stan. 3

Opis: wiórowiec z półtyłcem, drobny półtyłec uformowany stromym retuszem, dodatkowo półstromy retusz prawego boku na stronie górnej oraz drobne wykruszenia użytkowe lewego boku, negatywy odbić wielokierunkowe, piętka dwuścienna, sęczek wyraźny

Wymiary: 48×21×6 mm

Surowiec: krzemień wołyński (niebieskawy-popielaty, szklisty)

Lokalizacja: ar lub ćwiartka c, działka 11–12, warstwa II/4 (ciemna ziemia z polepą)

Data odkrycia: 12.09.1952 r.

Nr inwentarza: 63

Rycina: 3:6.

Opisane w powyższym katalogu materiały zostały wykonane w głównej mierze z krzemienia wołyńskiego (ryc. 2:1,2,4,6–8; 3:1,3–6). Jego barwa jest mocno zróżnicowana, przy czym w większości przypadków powierzchnia tychże wyrobów jest szklista. Wychodnie krzemieni wołyńskich lokalizuje się na wschód od obecnych granic Polski, na terenie Wołynia (Zakościelna 1996, 16–17; Konopla 1998; Pelisiak 2016, 251–254). Jeden odłupek, przypuszczalnie z siekiery (ryc. 2:3), został wykonany prawdopodobnie z krzemienia jurajskiego podkrakowskiego, którego złoża lokalizuje się w ramach Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej (Kaczanowska, Kozłowski 1976). Kolejny odłupek (ryc. 2:5) mógł zostać odbity z surowca rejoywieckiego (Libera et al. 2016 – tam dalsza literatura). Jednakże w obu wcześniej wymienionych przypadkach należy zaznaczyć, iż może być to również krzemień wołyński. Ostatni z wyrobów jest przepalony (ryc. 3:2).

Zatem wytwórcy prezentowanych artefaktów bazowali w większości (o ile nie w całości) na surowcach skalnych zlokalizowanych w niedalekiej odległości od miejsc znalezienia artefaktów.

PRÓBA OKREŚLENIA CHRONOLOGII ORAZ ATRYBUCJI KULTUROWEJ

Opisany wyżej w katalogu nieliczny zbiór wyrobów krzemiennych jest stosunkowo trudny do interpretacji. Pomimo że artefakty zostały znalezione w trakcie badań wykopaliskowych, to ich miejsce zalegania oraz rozproszenie na stanowiskach, wskazują na zniszczenie starszego osadnictwa przez młodsze chronologicznie warstwy i obiekty. W przypadku wyrobów krzemiennych odkrytych na stan. 1A w obiektach nr 19 oraz nr 39 (zob. wyżej), należy zaznaczyć, że wymienione struktury datowane są na okres średniowieczny (Badzińska, Kuśnierz 2019, 164, ryc. 6).

Stanowisko 1A dostarczyło 7 artefaktów krzemiennych. W inwentarzu znalazły się: wiór z odłamanym wierzchołkiem, który posiada fragmentaryczny retusz (ryc. 2:1), fragment retuszowanego wióra z wyświeceniem (ryc. 2:7), odłupek prawdopodobnie z siekiery (ryc. 2:3), wióro-odłupek (ryc. 2:4), dwa odłupki, w tym jeden uszkodzony (ryc. 2:5,6), a także łuszczeń dwubiegunowy (ryc. 2:8).

Wydaje się, że najbardziej charakterystyczne na danym stanowisku są wióry retuszowane oraz łuszczeń. Dwa wióry można łączyć z neolitem. Jednakże w obu przypadkach trudno mówić o przynależności kulturowej.

Wiór z ułamanym wierzchołkiem i fragmentarycznym retuszem (ryc. 2:1) jest stosunkowo dużych rozmiarów. W tym przypadku możemy mówić o krzemieniarstwie po przełomie technologicznym (Balcer 1975, 139–145; Zakościelna 1996, 101–107). Pod względem wymiarów czy też przygotowania piętki można dopuścić, iż przedmiot ten mógłby być przypisany zarówno do wytwórczości kultury lubelsko-wołyńskiej (dalej KL-W) (Zakościelna 1996, 44; 2018, 477, fig. 2:8), jak i kultury pucharów lejkowatych (dalej KPL) (Zakościelna 1997; Bargieł, Libera 2001, 172, ryc. 2:b; Libera, Zakościelna 2010). Warto również nadmienić, że wióry o podobnych gabarytach powszechnie występują w kulturze trypolskiej (dalej KT), jed-

nakże ze względu na obszar występowania, przypisanie tej społeczności wyrobów z Gródka jest mniej prawdopodobne (Skakun et al. 2018; Libera et al. 2019).

Fragment retuszowanego wióra z wyświeceniem (ryc. 2:7) można próbować łączyć z młodszymi ugrupowaniami kręgu naddunajskiego (KL-W) (Zakościelna 1996, 248, tabl. XLVII:17), choć nie da się w pełni wykluczyć związków danego artefaktu również z KPL (Balcer 2002, 72, ryc. 26:c; Pelisiak 2002, 99, tabl. XIX:6,101, tabl. XXI:11). Spowodowane jest to tym, iż mamy w tym względzie do czynienia z fragmentem narzędzia.

Kolejny z wyrobów – łuszczeń (ryc. 2:8) można łączyć z neolitem (Zakościelna 1986, 46, tabl. 2; Balcer 2002, 113–114) lub z epoką brązu (Balcer 1997; Boroń 2004, 103). W przypadku danego przedmiotu bardziej precyzyjna chronologia jest niemożliwa do ustalenia.

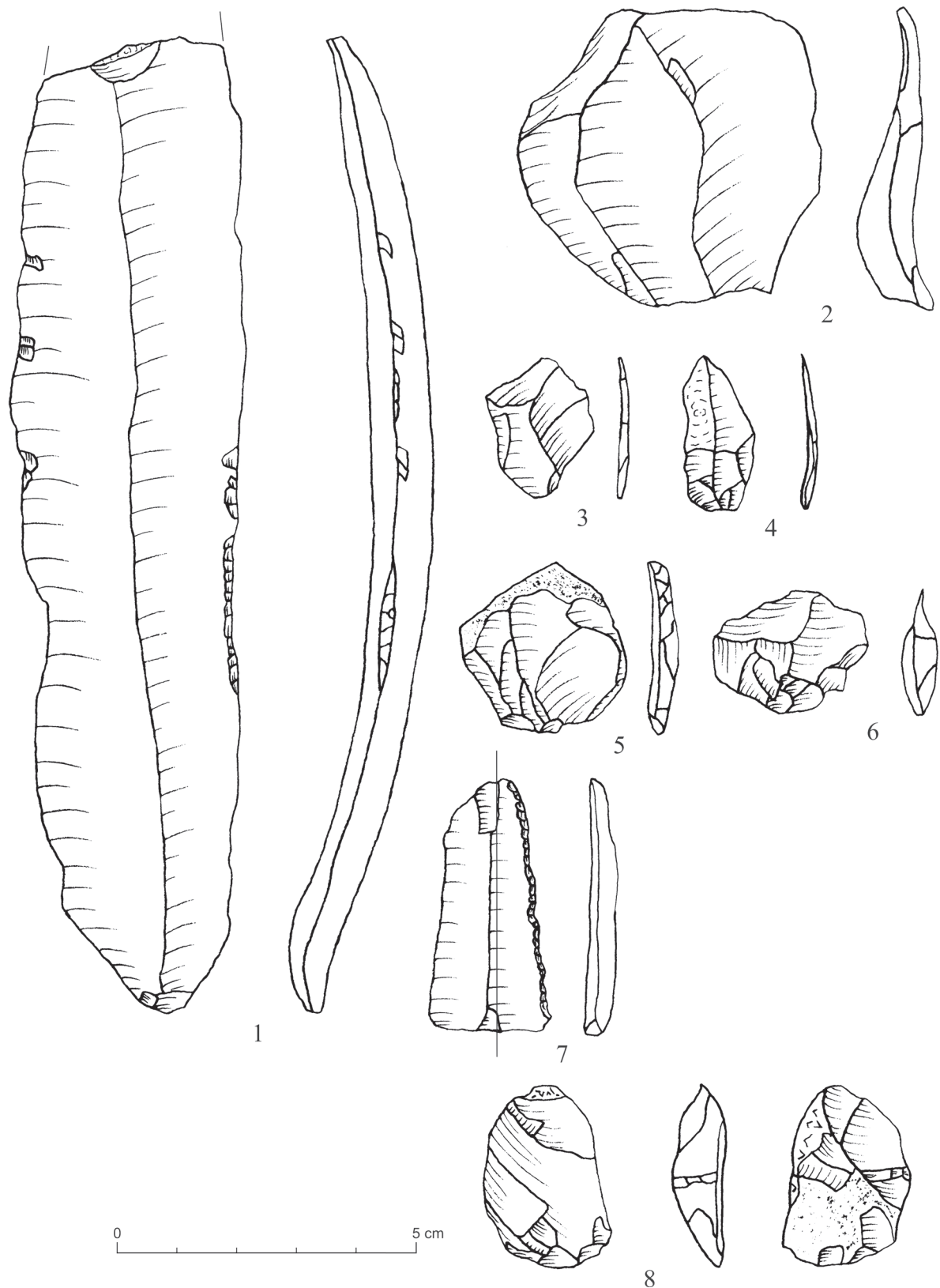
Trudno jest podjąć się interpretacji chronologicznej pozostałych wyrobów. Brak cech charakterystycznych uniemożliwia próbę przyporządkowania odłupków (ryc. 2:3,5,6) i wióra (ryc. 2:4) do poszczególnych kultur (Zakościelna 2017, 135); ogólnie można powiązać te artefakty z okresem neolitu lub wczesną epoką brązu.

W zbiorze materiałów krzemiennych znajduje się jeden artefakt ze stanowiska 1B w Gródku. Jest to stosunkowo masywny odłupek (ryc. 2:2), którego chronologię trudno jest jednoznacznie określić (por. uwagi wyżej). Pomimo tego, iż miejsce to łączy się przede wszystkim z cmentarzyskiem KŁ (Niedźwiedz 2001 – tam wcześniejsza literatura), a analogie można znaleźć w krzemieniarstwie epoki brązu (Libera, Zakościelna 2019a), to jest to forma nie pełniąca roli wyznacznika kulturowego. Wpisuje się ona w kanon krzemieniarstwa neolitu oraz epoki brązu (Libera, Zakościelna 2019b, 346, tab. 3).

Zbiór zabytków ze stanowiska 3 w Gródku zawiera 6 artefaktów krzemiennych. Wśród nich wyróżniono: narzędzia (ryc. 3:1,3–6), a także półsurowiec wiórowy (ryc. 3:2).

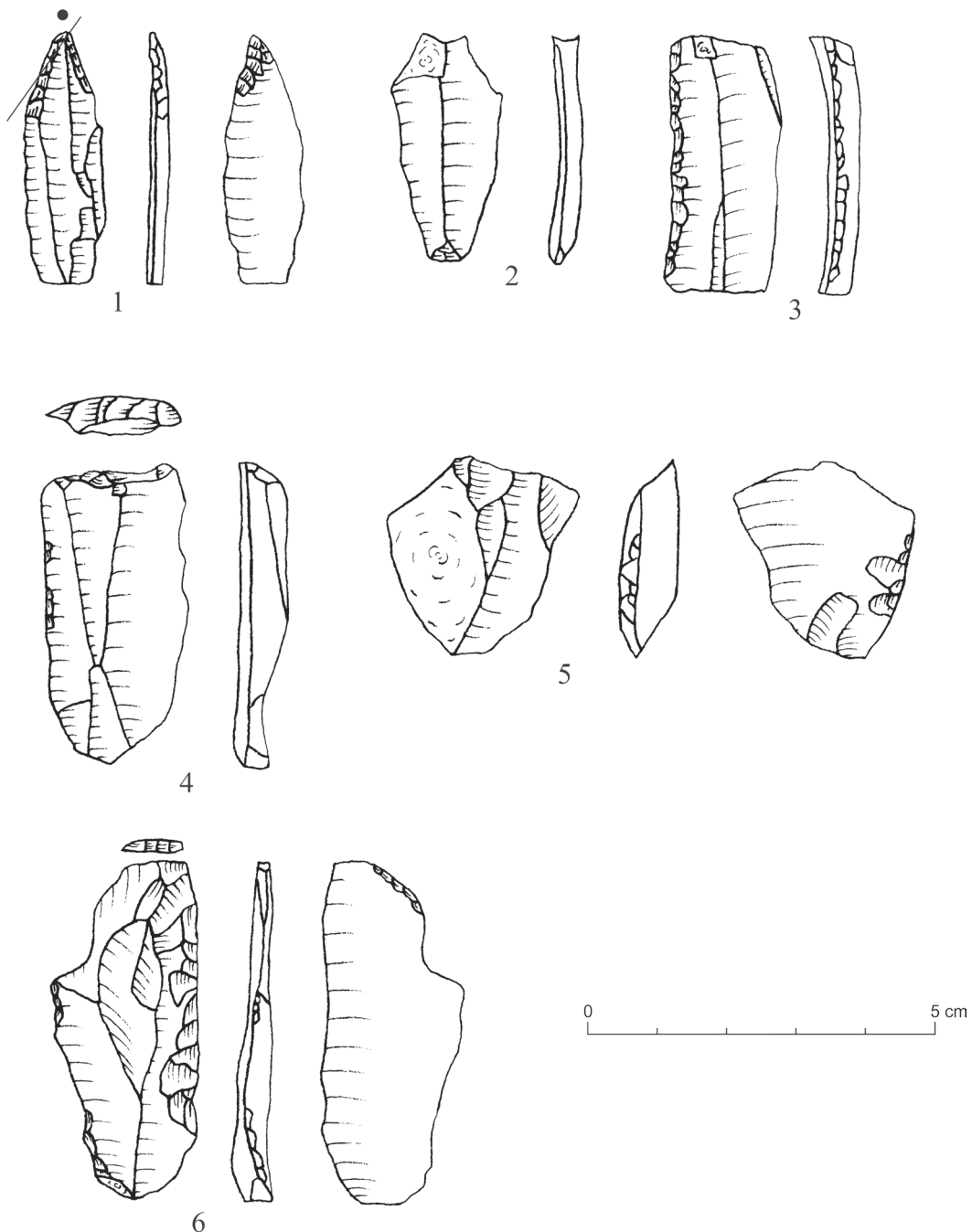
Przekłuwacz wykonany z wióra (ryc. 3:1) posiada stosunkowo dobrze wyodrębnione żądło wykonane w partii piętково-ścżkowej, z retuszem również na stronie dolnej. Najbliższe analogie spotykamy w materiałach neolitycznych kultur pochodzenia południowego (Kaczanowska et al. 1987, 125, Pl. VII:11), w tym w inwentarzach młodszych społeczności naddunajskich (Zakościelna 1996, 70; 213, tabl. XII:9; Wąs 2023, 59, fig. 12:9). Jednocześnie, nie można wykluczyć związków danego przedmiotu z inwentarzami KT (Kadrow et al. 2003, 106, 107, ryc. 42:8). Wydaje się, że jest to wyrób charakteryzujący granicę przejścia pomiędzy neolitem a eneolitem, ze względu na formę ukształtowania żądła, które jest ostre i delikatne, a także rozmiary półsurowca wiórowego (Dzieduszycka-Machnikowa, Lech 1976, 31–33; Zakościelna 2017, 142–143). W odmiennym charakterze są przekłuwacze znajdujące się w inwentarzach KPL. Wyroby tego typu wykonane są głównie z masywnych wiórów bądź odłupków, a ich żądła (choć wyodrębnione) są stosunkowo grube (Balcer 2002, 106–107). Powoduje to sugestię o niełączeniu danego egzemplarza z ostatnią ze wspomnianych jednostek kulturowych.

Środkowy fragment wiórowca (ryc. 3:3) można także łączyć z krzemieniarstwem KL-W (Kadrow, Kłosińska 1988, 21, ryc. 10:g; Zakościelna 1996, 66, 215, tabl. XIV: 25) i innymi formacjami młodszymi społeczności naddunajskich (Kadrow

Ryc. 2. Materiały krzemienne ze stanowisk Gródek 1A i 1B analizowane w tekście. 1 – wiór z retuszem; 2, 5, 6 – odłupek; 3 – odłupek z siekiery; 4 – wióro-odłupek; 7 – fragment wióra; 8 – łuszczeń

Fig. 2. Flint artefacts from Gródek 1A and 1B sites analysed in the text. 1 – retouched blade; 2, 5, 6 – flakes; 3 – flake from axe; 4 – flake with blade proportion; 7 – blade fragment; 8 – splintered core

Ryc. 3. Materiały krzemienne ze stanowiska Gródek 3 analizowane w tekście. 1 – przekłuwacz; 2 – fragment wióra; 3 – fragment wiórowca; 4 – drapacz; 5 – odłupek z fragmentarycznym retuszem; 6 – narzędzie kombiowane: wiórowiec+półtylczak

Fig. 3. Flint artefacts from Gródek 3 site analysed in the text. 1 – perforator; 2 – blade fragment; 3 – fragment of retouched blade; 4 – endscraper; 5 – flake with fragmentary retouch; 6 – combined blade+truncation

1990, 100, ryc. 4:b). Wydaje się jednak, że jest to forma na tyle banalna, a dodatkowo zachowana we fragmencie, iż można próbować włączyć do inwentarza KPL (Dobrzyński 2011, 75, ryc. 8:6; Dobrzyński, Piątkowska 2014, 266, ryc. 7:1), czy KT (Pelisiak 2016, 317, ryc. 9.4:2).

Drapacz wiórowy (ryc. 3:4) można porównać z artefaktami o drapisku wklęsłym lub prostym, znanymi ze stanowisk kultury malickiej (dalej KM) (Michalak-Ścibior 1994, 67, ryc. 35:20) oraz KL-W (Zakościelna 1986, 44, ryc. 13:14; 1996, 56, 220, tabl. XIX:11, 222, tabl. XXI:9; Bronicki et al.

1998, 24, ryc. 12:h). Jednocześnie posiadamy informacje o podobnych wyrobach ze środowiska KPL (Balcer 2002, 80, ryc. 29:m, 81).

Odłupek z fragmentarycznym retuszem (ryc. 3:5) jest niestety formą powszechną na wielu stanowiskach epoki kamienia oraz wczesnej epoki brązu W związku z tym jest wyrobem mało diagnostycznym (Bronicki, Kadrow 1987, 116; Zakościelna 2017, 135), przez co podstawy do przypisywania danego wytworu do jednej jednostki taksonomicznej wydają się być nieuprawnione.

Wiórowiec z półtylec (ryc. 3:6) jest formą stosunkowo atypową. Sam półtylec jest prosty i bardzo wąski. Kryteria merytoryczne wióra, jak i sam sposób przygotowania narzędzia (prosty półtylec) powodują, że można próbować łączyć wyrób z materiałami KM (Dobrzyński, Piątkowska 2014, 261, ryc. 3:1,2) i KL-W (Zakościelna 1996, 59; 210, tabl. IX:6, 219, tabl. XVIII:8). Tego typu formy (półtyleczaki) istnieją również w KPL, mają

jednak większe rozmiary (Zakościelna 1997, 97, ryc. 1:a; Libera, Zakościelna 2006, 148 – tam wcześniejsza literatura, 151, ryc. 8:1,2), przez co nie są w typie opisywanego egzemplarza.

Ostatnim wyróżnionym elementem zbioru z danego stanowiska jest fragment uszkodzonego i przepalonego wióra (ryc. 3:2). Jest to forma mało charakterystyczna, dodatkowo uszkodzona.

NAWIĄZANIE PREZENTOWANYCH WYROBÓW DO NEOLITYCZNYCH STANOWISK Z GRÓDKA I KOTLINY HRUBIESZOWSKIEJ

Zaprezentowana wyżej próba chronologiczno-kulturowego przyporządkowania omówionych artefaktów nastęrcza szereg problemów. Pomimo tego, iż są to przede wszystkim materiały neolityczne-eneolityczne, to zostały one odnalezione w warstwach: humusu, kulturowych oraz obiektach nieruchomych niewspółgrających np. z neolitem. Warto zatem spojrzeć na dane zagadnienie przez pryzmat sytuacji chronologiczno-kulturowej najbliższego obszaru.

Obszar Kotliny Hrubieszowskiej, jak i terenu miejscowości Gródek dostarczył materiałów związanych z zasiedleniem od najwcześniejszych faz KCWR. Poza wzmiankowanym już stanowiskiem 1B (Buszewicz 1990; Szeliga 2021, 61) mamy znaleziska z tej samej miejscowości na stanowiskach 2 i 6 (Kempisty 1962; Uzarowiczowa 1964; Szeliga, Gawryjołek-Szeliga 2021 – tam dalsza literatura).

W przypadku KM (faza klasyczna) materiały tejsze również obecne są na obszarze wspomnianej kotliny (Komorowski 1958; Zakościelna 1988; Zakościelna, Gurba 1997; Padło et al. 2009; Łaczek et al. 2014), przy czym w samej miejscowości nie są znane stanowiska tej kultury.

Osady i cmentarzyska KL-W są mocno reprezentowane od wczesnej fazy rozwojowej tejsze jednostki na terenie Kotliny Hrubieszowskiej (Liana, Piętka-Dąbrowska 1962; Gurba 1973; Buszewicz 1988; Zakościelna 1996; 2010), w tym także na stanowiskach w Gródku, tj. wspomnianym stanowisku 1A (Bronicka-Rauhutowa 1956; Zakościelna 2010, 247–248), ale również na lokalizacjach Gródek nr 1C oraz Gródek nr 4 (Zakościelna 2010, 248–257 – tam wcześniejsza literatura). Możemy zatem mówić w tym przypadku o stosunkowo dużej liczbie znalezisk tego ugrupowania na wspomnianym obszarze.

Znaleziska KPL na terenie Kotliny Hrubieszowskiej są stosunkowo liczne (Gajewski, Gurba 1976; Gurba et al. 1976, 195; Jastrzębski 1980; Gurba 1989, 220; Taras 1996; Libera, Lis 2006), przy czym wybija się w tym względzie stanowisko nr 1C w miejscowości Gródek (Gumiński 1989; Zawiślak 2013 – w tych pracach starsza literatura), przypuszczalnie dlatego, że zostało w dużym stopniu zbadane wykopaliskowo. Osadnictwo tej jednostki na stanowisku w Gródku ma miejsce od środkowej fazy (faza osad centralnych) KPL (Kruk, Milisauskas 1999, s. 135; Bronicki et al. 2003, 65, fig. 27; Włodarczak 2006, 34 – w tych pracach dalsza literatura).

Obecność materiałów późnej fazy KT w Gródku stan. 1C jest również podkreślana w literaturze (Zawiślak 2013, 131–132; Hawinskyi, Rybicka 2023). Poza tym, jednocześnie można wskazać niewielką liczbę miejsc w samej kotlinie, w ramach których stwierdzono importy tejsze kultury (Ščibòr 1994; Zawiślak 2013, 132), jednak takich punktów na danym obsza-

rze jest stosunkowo niewiele i datowane są na późną fazę rozwojową KT (M. Rybicka 2017 – tam wcześniejsza literatura).

Konkludując powyższe informacje, widoczne jest mocne „nasylenie” Kotliny Hrubieszowskiej przez osadnictwo społeczności neolitycznych. Największa ilość znalezisk z Gródka odnosi się do KPL (Gródek stan. 1C), choć nie można nie wspomnieć o materiałach KCWR (Gródek stan. 1B), a także KL-W (Gródko stan. 1A i 1C). Wydaje się zatem, że niezidentyfikowanie obecności KM na obszarze miejscowości (choć oczywiście może być to spowodowane stanem badań), jak również traktowanie znalezisk KT z wcześniej wymienionego stanowiska jako import, może zawęzić chronologię przedstawianych zabytków do trzech kultur: KCWR, KL-W i KPL.

Wszystkie ze wskazanych wcześniej trzech kultur archeologicznych użytkowały krzemień wołyński do produkcji narzędzi (Libera, Zakościelna 2011). W głównej mierze teza ta odnosi się do KL-W na terenach m.in. Kotliny Hrubieszowskiej (Zakościelna 2000; Zakościelna, Libera 2013). W związku z tym sam surowiec nie jest wskaźnikiem do ustaleń kulturowych, pomimo wzmiankowanego przedtem stosunkowo dużego wykorzystania danego krzemienia przez społeczności KL-W.

Pomimo daleko idących zastrzeżeń w postaci banalności form i możliwych powiązań kulturowych z poszczególnymi jednostkami kulturowymi przedstawianych materiałów (zob. wyżej), to wydaje się, że najwięcej punktów zbieżnych można wskazać dla tychże wyrobów z inwentarzami KM, KL-W oraz KPL.

Wyroby ze stanowiska Gródek 1A w postaci częściowo retuszowanego wióra (ryc. 2:1) oraz fragmentu retuszowanego wióra (ryc. 2:7) przedstawiają krzemieniarstwo makrolityczne. W szczególności tego typu przedmioty odnajdujemy w grobach KL-W (Zakościelna 2008a; 2010, 137–145). Warto przypomnieć, iż na danym stanowisku odkryto groby KL-W (Zakościelna 2010, 247–248 – tam wcześniejsza literatura). Pomimo nieposiadania przez przedstawione narzędzia retuszu rynienkowatego, tak charakterystycznego dla danej jednostki kulturowej (Zakościelna 1996, 92, 93; Libera, Zakościelna 2013, Kadrow, Zakościelna 2022, 173), to należy zaznaczyć, że często w grobach tej kultury znajduje się makrolityczne wióry bez charakterystycznego retuszu (Zakościelna 2008b; Mączyński, Zakościelna 2017a; Mączyński, Zakościelna 2017b; Zakościelna 2018, 477, fig. 2:B). Dlatego też w danym przypadku można utrzymać (oczywiście z pewną dozą niepewności) przyporządkowanie okazów do KL-W.

W zbiorze zabytków ze stanowiska Gródek nr 3 znajduje się 6 artefaktów krzemiennych. Reprezentują one w przeważającej części formy narzędziowe: przekłuwacz (ryc. 3:1), fragment środkowy wiórowca (ryc. 3:3), drapacz (ryc. 3:4), fragmentarycznie retuszowany odłupek (ryc. 3:5) oraz półtyleczak z wiórowca

(ryc. 3:6). Kolekcję uzupełnia fragment wióra (ryc. 3:2) (zob. wyżej). Podczas skrupulatnej analizy wymienionych artefaktów wskazano, iż więcej cech wspólnych posiadają one z krzemieniarstwem neolitu i eneolitu. Trudno wyrokować tu o cechach metrycznych pólusowca. Są to formy skrócone, przez co nieznaną jest cała długość pierwotnych wiórów. Skracanie i kawałkowanie wiórów jest charakterystycznym zabiegiem zarówno dla krzemieniarstwa neolitycznego, jak i eneolitycznego (Kruk, Milisauskas 1985, 65–71; Kaczanowska et al. 1987, 97, 101; Zakościelna 1996; 2017, 142; Dobrzyński, Piątkowska 2014, 263).

Koncentrując się na stosunku szerokości do grubości pólusowca wiórowego, można zauważyć, że najbliższe analogie w tym zakresie możemy uzyskać w inwentarzach kultur pochodzenia naddunajskiego, przede wszystkim ich młodszych faz rozwojowych (KM i KL-W) (Zakościelna 1980/1981, 10, 12; Balcer 1983, 87–89; Kaczanowska et al. 1987, 100; Michalak-Ścibior 1994, 55; Dobrzyński, Piątkowska 2014, 263). Wydaje się zatem, że materiały krzemienne ze stanowiska 3 w Gródku można przypisać do wcześniej wymienionych jednostek kulturowych.

PODSUMOWANIE

Badania na terenie miejscowości Gródek mają stosunkowo długą tradycję. Od lat 50. ubiegłego stulecia ukierunkowane były na rozpoznanie przede wszystkim okresu wczesnego średniowiecza. Niejako przy okazji odkryto jednak miejsca związane z pozostałościami po pradziejowej eksploatacji terenu.

Prezentowana tu niewielka kolekcja materiałów krzemienianych pochodzi z trzech stanowisk: Gródek 1A, 1B oraz 3. Materiały, pozyskane w latach 50. XX w. nie były wcześniej publikowane, a ich słabością jest usytuowanie przestrzenne w ramach stanowisk. Były one znalezione przede wszystkim w warstwach humusowych, a także w obiektach, jednakże na złożu wtórnym. Powoduje to znaczące trudności w analizie i próbie przyporządkowania chronologiczno-kulturowego.

W świetle powyżej podanych informacji w materiale krzemienianym stanowiska 1A wyróżniono wyroby przypuszczalnie związane z eneolitem (ryc. 2:1; 2:7) i materiały pradziejowe (neolit – epoka brązu) (ryc. 2:3–6,8). Stanowisko 1B dostarczyło tylko jednego przedmiotu (ryc. 2:2), który w sposób budzący pewne wątpliwości przypisano do EB. Stanowisko nr 3 z kolei (ryc. 3) może również reprezentować przykład krzemieniarstwa neolitycznego i eneolitycznego (ze wskazaniem na młodsze społeczności naddunajskie, tj. KM i KL-W).

Pomimo pewnych wątpliwości w kontekście chronologii i przynależności kulturowej, opisywane materiały z całą pewnością uzupełniają stan badań i wiedzy na temat zasiedlenia danych miejsc w pradziejach.

WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY

- Auch M., Dzieńkowski T., Hajdas I., Hyrczała A., Trzeciński M., Wołoszyn M. 2023. Na wschodzie bez zmian? W sprawie chronologii absolutnej ceramiki z obszaru pogranicza polsko-ruskiego. Gródek, stanowisko 35. *Archeologia Polski* 68, 317–356.
- Badzińska K., Kuśnierz J. 2019. Gródek nad Bugiem gm. Hrubieszów, pow. hrubieszowski. Wczesnośredniowieczny zespół osadniczy. W: E. Banasiewicz-Szykuła (red.), *Groby Lubelszczyzny od XI do XIV wieku*, 153–177. Lublin: Lubelski Wojewódzki Konserwator Zabytków.
- Balcer B. 1975. *Krzemień świeciechowski w kulturze pucharów lejkowatych. Eksploatacja, obróbka i rozprzestrzenienie*. Wrocław: Ossolineum.
- Balcer B. 1983. *Wytwórczość narzędzi krzemienianych w neolicie ziem Polski*. Wrocław: Ossolineum.
- Balcer B. 1997. Z badań nad krzemieniarstwem w epokach metali. W: J. Lech, D. Piotrowska (red.), *Z badań nad krzemieniarstwem epoki brązu i żelaza*, 303–317. Warszawa: PWN.
- Balcer B. 2002. *Ćmielów – Krzemionki – Świeciechów. Związki osady neolitycznej z kopalniami krzemienia*. Warszawa: IAI PAN.
- Bargieł B., Libera J. 2001. Materiały pradziejowe z okolic Horyszowa Ruskiego, gm. Miączyn, pow. Zamość. *Archeologia Polski Środkowo-wschodniej* 6, 169–183.
- Boroń T. 2004. Charakterystyka osadnictwa z epoki kamienia i epoki brązu w Nieborowej st. I, woj. lubelskie, na przykładzie wykopów 4, 7, 8. *Przegląd Archeologiczny* 52, 89–129.
- Bronicka-Rauhutowa J. 1956. Groby kultury wstęgowej ceramiki malowanej w Gródku Nadbużnym w pow. hrubieszowski. *Sprawozdania Archeologiczne* 2, 54–58.
- Bronicki A., Kadrow S. 1987. Osada neolityczna w Majdanie Nowym, woj. Chełm. *Sprawozdania Archeologiczne* 39, 89–129.
- Bronicki A., Kadrow S., Zakościelna A. 2003. Radiocarbon dating of the Neolithic settlement in Zimne, Volhynia, in light of the chronology of the Lublin-Volhynia Culture and the South-Eastern Group of the Funnel Beaker Culture. *Baltic-Pontic Studies* 12, 22–66.
- Bronicki A., Ochrimenko H., Zakościelna A. 1998. Badania weryfikacyjno-sondazowe wyżynnej osady neolitycznej na stanowisku „Grodzisko” w Zimnem, rej. Włodzimierz Wołyński (Ukraina). *Archeologia Polski Środkowo-wschodniej* 3, 12–29.
- Buszewicz J. 1988. Materiały neolityczne z Hrubieszowa-Podgórze st. 1a uzyskane podczas badań w 1983 roku. *Prace i Materiały Zamojskie. Archeologia* 1, 35–48.
- Buszewicz J. 1990. Naczynie kultury ceramiki wstęgowej rytej z Gródka Nadbużnego. *Sprawozdania z badań terenowych w województwie zamojskim w 1990 roku*, 9–10.
- Dobrzyński M. 2011. Dom i otoczenie na podstawie osady kultury pucharów lejkowatych w Piaskach Wielkich, pow. Świdnik, woj. lubelskie. W: M. Rybicka (red.), *Obraz struktury społecznej w świetle źródeł archeologicznych w pradziejach i średniowieczu*, 67–81. Rzeszów: IA UR, Fundacja Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego.
- Dobrzyński M., Piątkowska K. 2014. Materiały krzemienne ze stanowiska 52 w Pawłosiowie, pow. Jarosław, woj. podkarpackie, W: M. Rybicka (red.), *Wschodnie pogranicze grupy południowo-wschodniej kultury pucharów lejkowatych (= Collectio Archaeologica Resso-viensis 28)*, 257–280. Rzeszów: IA UR, Fundacja Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego.

- Dzieduszycka-Machnikowa A., Lech J. 1976. *Neolityczne zespoły pracownicze z kopalni krzemienia w Sąsowie*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk: Ossolineum.
- Dzieńkowski T. 2018. Early Medieval settlement in the area of the mouth of the Huczwa River to the Bug River in the light of surface surveys and research excavations, as well as stray finds = Wczesnośredniowieczne osadnictwo w rejonie ujścia Huczwy do Bugu w świetle badań powierzchniowych i wykopaliskowych oraz znalezisk luźnych. W: M. Wołoszyn (red.), *The Early Medieval settlement complex at Gródek upon the Bug River in the light of results from past research (1952–1955). Material evidence = Wczesnośredniowieczny zespół osadniczy w Gródku nad Bugiem w świetle wyników badań dawnych 1952–1955*. Podstawy źródłowe (= *U źródeł Europy Środkowo-Wschodniej/Frühzeit Ostmitteleuropas* 4), 75–138. Kraków-Leipzig-Rzeszów: Leibniz-Institut für Geschichte und Kultur des östlichen Europa, IAiE PAN, IA UR.
- Dzieńkowski T., Kuśnierz J. 2018. Archaeological excavations of the rampart of the Gródek upon the Bug River stronghold in the years 1952–1954 = Wyniki badań wykopaliskowych wału grodziska w Gródku nad Bugiem z lat 1952–1954, W: M. Wołoszyn (red.), *The Early Medieval settlement complex at Gródek upon the Bug River in the light of results from past research (1952–1955). Material evidence = Wczesnośredniowieczny zespół osadniczy w Gródku nad Bugiem w świetle wyników badań dawnych 1952–1955*. Podstawy źródłowe (= *U źródeł Europy Środkowo-Wschodniej/Frühzeit Ostmitteleuropas* 4), 255–295. Kraków-Leipzig-Rzeszów: Leibniz-Institut für Geschichte und Kultur des östlichen Europa, IAiE PAN, IA UR.
- Florek M. 2018a. Kompleks archeologiczny w Czermnie, pow. Tomaszów Lubelski i Gródku, pow. Hrubieszów. Stan aktualny i perspektywy ochrony. *Raport* 13, 97–112.
- Florek M. 2018b. Some issues related to the problem of heritage conservation of archaeological complexes in Czermnio (Tomaszów Lubelski country) and Gródek (Hrubieszów country). *Analecta Archaeologica Ressoviensia* 13, 357–376.
- Gajewski L., Gurba J. 1976. Turkowice, gm. Werbkowice, woj. zamojskie. *Informator Archeologiczny. Badania rok 1975*, 54.
- Gardawski A., Rajewski Z. 1956. Znaleziska Archeologiczne w Hrubieszowie i okolicy. *Wiadomości Archeologiczne* 23 (1), 104–111.
- Gumiński W. 1989. *Gródek Nadbużny. Osada kultury pucharów lejkowatych*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź: Ossolineum.
- Gurba J. 1973. Kultura wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej. *Annales UMCS. Sectio F* 28 (5), 83–94.
- Gurba J. 1989. Kultura pucharów lejkowatych. W: J. Kmiecinski (red.), *Od paleolitu do środkowego okres lateńskiego, t. 1. Epoka kamienia*, 217–232. Warszawa-Łódź: PWN.
- Gurba J., Gajewski L., Hoczyk-Siwkowska S., Kutylowska I., Kutylowski A. 1976. Badania Zakładu Archeologii UMCS i Archeologicznego Ośrodka Badawczo-Konserwatorskiego w Lublinie w roku 1975. *Rocznik Lubelski* 19, 195–202.
- Hawynski A., Rybicka M. 2023. Trypillia culture pottery imports with attributes of the latest phase of the Trypillia CII stage in the Funnel Beaker Culture settlement Zymne, Western Ukraine. *Sprawozdania Archeologiczne* 75 (1), 35–49.
- Jastrzębski S. 1980. Szychowice, gm. Mircze, woj. zamojskie. *Sprawozdania z badań terenowych Zakładu Archeologii UMCS w 1980 roku*, 4–6.
- Kaczanowska M., Kozłowski J. K. 1976. Studia nad surowcami krzemieniami południowej części Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej. *Acta Archaeologica Carpathica* 16, 201–216.
- Kaczanowska M., Kozłowski J.K., Zakościelna A. 1987. Chipped stone industries of the Linear Band Pottery Culture settlements in the Nowa Huta region. *Przegląd Archeologiczny* 34, 93–132.
- Kadrow S. 1990. Obiekt kultury malickiej na stanowisku nr 20 w Rzeszowie. *Sprawozdania Archeologiczne* 42, 95–103.
- Kadrow S., Kłosińska E. 1988. Obiekt kultury lubelsko-wołyńskiej na stanowisku 10 w Łańcucie, woj. Rzeszów. *Sprawozdania Archeologiczne* 40, 9–25.
- Kadrow S., Sokhachiy M., Tkachuk T., Trela E. 2003. Sprawozdanie ze studiów i wyniki analiz materiałów zabytkowych kultury trypolskiej z Bilcza Złotego znajdujących się w zbiorach Muzeum Archeologicznego w Krakowie. *Materiały Archeologiczne* 34, 53–143.
- Kadrow S., Zakościelna A. 2022. The origin of the trough retouch in the Lublin-Volhynian Culture. *Sprawozdania Archeologiczne* 74 (1), 157–186.
- Kempisty E. 1962. Pierwszy grób kultury ceramiki wstęgowej rytej na Lubelszczyźnie, w Gródku Nadbużnym, pow. Hrubieszów. *Wiadomości Archeologiczne* 28 (3), 284–285.
- Komorowski P. 1958. Osada bagienka kultury ceramiki nadcisańskiej w Werbkowicach, pow. Hrubieszów. *Materiały Starożytne* 4, 17–31.
- Kondracki J. 1998. *Geografia regionalna Polski*. Warszawa: PWN.
- Konopla V. M. 1998. Kremeneobrobne vyrobnytstvo poselennya trypils'koy kultury Listvin. *Volino-Podilski arkeologichni studii*, 111–122.
- Kruk J., Milisauskas S. 1985. *Bronocice. Osiedle obronne ludności kultury lubelsko-wołyńskiej (2800–2700 lat p.n.e.)*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź: Ossolineum.
- Kruk J., Milisauskas S. 1999. *Rozkwit i upadek społeczeństw rolniczych neolitu*. Kraków: IAiE PAN.
- Kuśnierz J. 2018a. Gródek upon the Bug River, site 1A. The results of the excavations in the years 1952–1955. Residential area. Immovable finds = Gródek nad Bugiem, stan. 1A. Wyniki badań wykopaliskowych z lat 1952–1955. Materiały osadowe. Zabytki nieruchome. W: M. Wołoszyn (red.), *The Early Medieval settlement complex at Gródek upon the Bug River in the light of results from past research (1952–1955). Material evidence = Wczesnośredniowieczny zespół osadniczy w Gródku nad Bugiem w świetle wyników badań dawnych 1952–1955*. Podstawy źródłowe (= *U źródeł Europy Środkowo-Wschodniej / Frühzeit Ostmitteleuropas* 4), 297–551. Kraków-Leipzig-Rzeszów: Leibniz-Institut für Geschichte und Kultur des östlichen Europa, IAiE PAN, IA UR.
- Kuśnierz J. 2018b. Gródek upon the Bug River, site 1A. The results of the excavations in the years 1952–1955. Residential area. Artifacts (with the exception of coins) = Gródek nad Bugiem, stan. 1A. Wyniki badań wykopaliskowych z lat 1952–1955. Materiały osadowe. Zabytki ruchome (z wyłączeniem monet). W: M. Wołoszyn (red.), *The Early Medieval settlement complex at Gródek upon the Bug River in the light of results from past research (1952–1955). Material evidence = Wczesnośredniowieczny zespół osadniczy w Gródku nad Bugiem w świetle wyników badań dawnych 1952–1955*. Podstawy źródłowe (= *U źródeł Europy Środkowo-Wschodniej / Frühzeit Ostmitteleuropas* 4), 553–660. Kraków-Leipzig-Rzeszów: Leibniz-Institut für Geschichte und Kultur des östlichen Europa, IAiE PAN, IA UR.
- Kuśnierz J. 2018c. Gródek upon the Bug River, site 3. The results of the excavations in the years 1952–1953 = Gródek nad Bugiem, stan. 3. Wyniki badań wykopaliskowych z lat 1952–1953. W: M. Wołoszyn (red.), *The Early Medieval settlement complex at Gródek upon the Bug River in the light of results from past research (1952–*

- 1955). *Material evidence = Wczesnośredniowieczny zespół osadniczy w Gródku nad Bugiem w świetle wyników badań dawnych 1952–1955*. Podstawy źródłowe (= *U Źródeł Europy Środkowo-Wschodniej / Frühzeit Ostmitteleuropas* 4), 843–860. Kraków–Leipzig–Rzeszów: Leibniz-Institut für Geschichte und Kultur des östlichen Europa, IAI PAN, IA UR.
- Liana T., Piętka-Dąbrowska T. 1962. Sprawozdanie z badań ratowniczych przeprowadzonych w 1959 r. na stanowisku I w Werbkowicach-Kotorowie, pow. Hrubieszów. *Wiadomości Archeologiczne* 28 (2), 142–166.
- Libera J., Dobrowolski R., Szeliga M., Wiśniewski T. 2016. Krzemienie w osadach glacyenicznym Pagórów Chełmskich (prahistoria – geologia). W: W. Borkowski, B. Sałacińska, S. Sałaciński (red.), *Krzemień narzutowy w pradziejach. Materiały z konferencji w „Mądralinie” w Otwocku, 18–20 października 2010* (= *Studia nad Gospodarką Surowcami Krzemieniami w Pradziejach* 8), 149–181. Warszawa.
- Libera J., Lis P. 2006. Kolekcja zabytków archeologicznych z okolic Werbkowic (pow. hrubieszowski) w zbiorach Muzeum Regionalnego PTTK w Puławach. *Archeologia Polski Środkowowschodniej* 8, 363–385.
- Libera J., Mączyński P., Polit B., Zakościelna A. 2019. Hoard of long flint blades from the Wodzisław Hummock, Lesser Poland. *Sprawozdania Archeologiczne* 71, 197–218.
- Libera J., Zakościelna A. 2006. Inwentarze krzemienne z grobów grupy południowo-wschodniej kultury pucharów lejkowatych. W: J. Libera, K. Tunia (red.), *Idea megalityczna w obrzędzie pogrzebowym kultury pucharów lejkowatych*, 135–169. Lublin–Kraków: IAI PAN, IA UMCS w Lublinie.
- Libera J., Zakościelna A. 2010. (Nie)znane depozyty długich wiórów krzemienianych z Lubelszczyzny. W: S. Czopek, S. Kadrow (red.), *Mente et rutro. Studia archaeologica Johanni Machnik viro doctissimo octogesimo vitae anno ab amicis, collegis et discipulis oblata*, 91–103. Rzeszów: IA UR.
- Libera J., Zakościelna A. 2011. Cyrkulacja krzemienia wołyńskiego w okresie neolitu i we wczesnej epoce brązu na ziemiach polskich. W: M. Ignaczak, A. Koško, M. Szmyt (red.), *Między Bałtykiem a Morzem Czarnym. Szlaki międzymorza IV–I tys. przed Chr.* (= *Archeologia Bimaris* 4), 83–115. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Libera J., Zakościelna A. 2013. Retusz rynienkowaty w eneolicie i wczesnej epoce brązu na ziemiach polskich. W: M. Nowak, D. Stefański, M. Zając (red.), *Retusz – jak i dlaczego? Wieloperspektywność elementu twarżowego* (= *Prace Archeologiczne* 66), 215–239. Kraków: IA UJ.
- Libera J., Zakościelna A. 2019a. Analiza źródeł krzemienianych. W: A. Zakościelna (red.), *Kosin 10, Kopiec 4 i 8 – stanowiska osadniczo-pracownicze tarnobrzeskiej kultury łużyckiej na terenie wychodni krzemieni świeciechowskiego i gościeradowskiego*, 61–277. Lublin: IA UMCS.
- Libera J., Zakościelna A. 2019b. Przemysł kosiński na tle wytwórczości krzemieniarskiej kultury łużyckiej. W: A. Zakościelna (red.), *Kosin 10, Kopiec 4 i 8 – stanowiska osadniczo-pracownicze tarnobrzeskiej kultury łużyckiej na terenie wychodni krzemieni świeciechowskiego i gościeradowskiego*, 319–375. Lublin: IA UMCS.
- Łączek G., Misk Ł., Nowak M. 2014. Materials of the Malice culture at site 28 in Świerszczów (AZP 86–94/218). *Recherches Archéologiques. Nouvelle Serie* 5–6, 219–232.
- Mączyński P., Zakościelna A. 2017a. Flint inventories of Lublin-Volhynian Culture burials from sites 1A and 2A in Strzyżów, Hrubieszów district, in the light of the archaeological and traseological analysis. *Sprawozdania Archeologiczne* 69, 327–352.
- Mączyński P., Zakościelna A. 2017b. O pierwszych grobach kultur ceramik wstęgowych w Polsce – raz jeszcze. Inwentarze krzemienne grobów kultury lubelsko-wołyńskiej ze stanowiska *Grodzisko II* w Złotej w świetle analizy traseologicznej. *Wiadomości Archeologiczne* 68, 107–118.
- Michalak-Ścibior J.M. 1994. Nowe źródła do znajomości klasycznej fazy kultury malickiej z Wyżyny Sandomierskiej (Stanowisko 2 w Ćmielowie). *Sprawozdania Archeologiczne* 46, 31–81.
- Niedźwiedź J. 1991. Ciałopalne cmentarzysko kultury łużyckiej w Gródku nad Bugiem stan. 1B, woj. zamojskie. *Prace i Materiały Zamojskie* 3, 5–15.
- Niedźwiedź J. 1994. Badania ratownicze na cmentarzysku kultury łużyckiej w Gródku nad Bugiem stan. 1B, gm. Hrubieszów. *Sprawozdania z badań archeologicznych w województwie zamojskim w 1993 roku*, 27–28.
- Niedźwiedź J. 1998. Badania ratownicze na cmentarzysku kultury łużyckiej w Gródku nad Bugiem stan. 1B w 1998 roku. *Archeologia Polski Środkowowschodniej* 4, 107–112.
- Niedźwiedź J. 2000. Badania ratownicze na cmentarzysku kultury łużyckiej w Gródku nad Bugiem stan. 1B, pow. Hrubieszów. *Archeologia Polski Środkowowschodniej* 5, 58–62.
- Niedźwiedź J. 2001. Badania ratownicze na cmentarzysku kultury łużyckiej w Gródku nad Bugiem stan. 1B, pow. Hrubieszów w 2000 r. *Archeologia Polski Środkowowschodniej* 6, 70–75.
- Padło K., Ratajczyk R., Zakościelna A. 2009. Nowe materiały kultury malickiej ze wschodniej Lubelszczyzny. W: H. Taras, A. Zakościelna (red.), *Hereditas praeteriti. Additamenta archaeologica et historica dedicata Ioanni Gurba Octogesimo Anno Nescendi*, 105–111. Lublin: IA UMCS.
- Pelisiak A. 2002. Organizacja wewnętrzna osad ludności kultury pucharów lejkowatych. Dobroń, stan. 1, pow. Pabianice (Polska środkowa). *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego* 23, 55–120.
- Pelisiak A. 2016. Materiały krzemienne kultury trypillskiej. Flint materials of the Trypillia Culture. W: M. Szmyt (red.), *Biały Potok. Materiały z badań Józefa Kostrzewskiego na Podolu. Biały Potok. Materiały z badań Józefa Kostrzewskiego na Podolu. Bibliotheca Fontes Archaeologici Posnanienses* 19), 251–330. Poznań: Muzeum Archeologiczne w Poznaniu.
- Rogatkó J. 1994. Nowe znaleziska z okolic Gródka nad Bugiem woj. Zamość. *Sprawozdania Archeologiczne* 46, 169–184.
- Rybicka M. 2017. *Kultura trypillska – kultura pucharów lejkowatych. Natężenie kontaktów i ich chronologia* (= *Collectio Archaeologica Resoviensis* 37). Rzeszów: IA UR.
- Skakun N.N., Terekhina V.V., Mateva B. 2018. The settlement of Bodaki – a Tripolian-Culture centre of flint exploitation in Volhynia. W: D.H. Werra, M. Woźny (red.), *Between history and archaeology. Papers in honour of Jacek Lech*, 289–302. Oxford: Archaeopress.
- Szeliga M. 2021. The Linear Pottery Culture settlement in the upland zone between the Vistula and Bug Rivers – current state and perspectives of research. *Sprawozdania Archeologiczne* 73 (1), 57–100.
- Szeliga M., Gawryjolek-Szeliga K. 2021. The earliest phase of the LBK in the Lublin Region: new evidence from the Hrubieszów Basin. *Sprawozdania Archeologiczne* 73 (1), 269–301.
- Šcibor Ů. 1994. Kulturi piznogo tripillâ ta lijčastogo posudu na Volini. *Arheologija* 4, 30–48.

- Taras H. 1996. Zabytki kultury pucharów lejkowatych z miejscowości Janki, gm. Hrubieszów. *Archeologia Polski Środkowowschodniej* 1, 191–192.
- Uzarowiczowa A. 1964. Wyniki badań we wsi Gródek Nadbużny, pow. Hrubieszów, w 1961 r. *Wiadomości Archeologiczne* 30 (2), 429–460.
- Wąs M. 2023. Neolithic flintworking of the Samborzec-Opatów Group in Lesser Poland in the light of settlement materials from Tonie 9 site, Kraków commune. *Analecta Archaeologica Ressoiviensia* 18, 41–66.
- Włodarczak P. 2006. Chronologia grupy południowo-wschodniej kultury pucharów lejkowatych w świetle dat radiowęglowych. W: J. Libera, K. Tunia (red.), *Idea megalityczna w obrzędku pogrzebowym kultury pucharów lejkowatych*, 27–66. Lublin–Kraków: IAI PAN, IA UMCS w Lublinie.
- Wołoszyn M. 2013. Grody Czerwieńskie i problem wschodniej granicy monarchii pierwszych Piastów. Stan i perspektywy badań. *Studia nad dawną Polską* 3, 85–116.
- Wołoszyn M. 2017. Zaraz po wojnie: Z historii badań nad pograniczem polsko-ruskim w latach 1945–1956 (ze szczególnym uwzględnieniem Grodów Czerwieńskich). *Przegląd Archeologiczny* 65, 199–224.
- Wołoszyn M. 2018. Cherven' towns that is the garden apple of polish archaeology... – Assumptions and implementation of an International Research Project in the years 2016–2018 = Grody Czerwieńskie, czyli złote jabłko polskiej archeologii... – Założenia i realizacja Narodowego Projektu Badawczego w latach 2016–2018. W: M. Wołoszyn (red.), *The Early Medieval settlement complex at Gródek upon the Bug River in the light of results from past research (1952–1955). Material evidence = Wczesnośredniowieczny zespół osadniczy w Gródku nad Bugiem w świetle wyników badań dawnych 1952–1955. Podstawy źródłowe (= U Źródła Europy Środkowo-Wschodniej / Frühzeit Ostmitteleuropas 4)*, 13–42. Kraków–Leipzig–Rzeszów: Leibniz-Institut für Geschichte und Kultur des östlichen Europa, IAI PAN, IA UR.
- Zakościelna A. 1980/1981. Materiały krzemienne tzw. kultur południowych z Lubelszczyzny. *Annales UMCS. Sectio F* 35/36 (1), 1–23.
- Zakościelna A. 1986. Z badań osady kultury wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej w Lesie Stockim, stan. 7, gm. Końskowola. *Sprawozdania Archeologiczne* 38, 31–48.
- Zakościelna A. 1988. Wielokulturowe stanowisko 28 w Świerszczowie Kolonii, gm. Hrubieszów. *Sprawozdania z badań terenowych Katedry Archeologii UMCS w 1988 roku*, 6–11.
- Zakościelna A. 1996. *Krzemieniarstwo kultury wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Zakościelna A. 1997. Kolejny depozyt wiórów krzemiennych kultury pucharów lejkowatych (KPL) z Gródka nad Bugiem. *Sprawozdania Archeologiczne* 49, 95–108.
- Zakościelna A. 2000. Aus den Untersuchungen der Lublin-Wolynien-Kultur mit Bemalter Keramik. Feuersteinindustrie. W: S. Kadrow (red.), *A turning of Ages/Im Wandel der Zeiten. Jubilee book dedicated to Professor Jan Machnik on His 70th anniversary*, 507–543. Kraków: IAI PAN.
- Zakościelna A. 2008a. Wiórowce-sztylety jako atrybuty pozycji społecznej mężczyzn kultury lubelsko-wołyńskiej. W: J. Bednarczyk, J. Czebreszuk, P. Makarowicz, M. Szmyt (red.), *Na pograniczu światów. Studia z pradziejów międzymorza bałtycko-pontyjskiego ofiarowane Profesorowi Aleksandrowi Koško w 60. rocznicę urodzin*, 577–591. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Zakościelna A. 2008b. Flint inventory of grave 5 of the Lublin-Volhynia Culture on site 2 in Książnice, Busko Zdrój district. *Sprawozdania Archeologiczne* 58, 271–291.
- Zakościelna A. 2010. *Studium obrzędku pogrzebowego kultury lubelsko-wołyńskiej*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Zakościelna A. 2017. Sandomierz, stanowisko Wzgórze Zawichojskie – materiały krzemienne. W: H. Kowalewska-Marszałek (red.), *Sandomierz-Wzgórze Zawichojskie – neolityczna osada obronna. Badania 1981 – 1989. Część 1. Studia i materiały*, 135–154. Warszawa: IAI PAN.
- Zakościelna A. 2018. The mainstream of Eneolithic flint-working of the Balkan-Danubian Cultures. W: P. Valde-Nowak, K. Sobczyk, M. Nowak, J. Żrałka (red.), *Multas per Gentes et Multa per Saecula. Amici Magistro et Collegae suo Ioanni Christopho Kozłowski Dedicant*, 475–484. Kraków: IA UJ.
- Zakościelna A., Gurba J. 1997. Z problematyki kultury malickiej na Wyżynie Lubelsko-Wołyńskiej. *Archeologia Polski Środkowowschodniej* 2, 201–209.
- Zakościelna A., Libera J. 2013. The flint raw materials economy in Lesser Poland during the Eneolithic Period: the Lublin-Volhynian culture and the Funnel Beaker culture. W: S. Kadrow, P. Włodarczak (red.), *Environment and subsistence – forty years after Janusz Kruk's „Settlement studies...” (= Studien zur Archäologie in Ostmitteleuropa / Studia nad Pradziejami Europy Środkowej 11)*, 275–293. Rzeszów–Bonn: IA UR, Verlag Dr. Rudolf Habelt GmbH.
- Zawiślak P. 2013. Obiekty neolityczne ze stanowiska 1C w Gródku, pow. Hrubieszów (z badań Sławomira Jastrzębskiego 1983–1985 r.). W: A. Pozikhovski, J. Rogoziński, M. Rybicka (red.), *Na pograniczu kultury pucharów lejkowatych i kultury trypolskiej (= Collectio Archaeologica Ressoiviensis 26)*, 109–214. Rzeszów: FROA i IA UR.

**Flint materials from sites no. 1A, 1B, and 3 in Gródek,
obtained in 1952, from the collections of the Zamoyski Museum in Zamość**

Summary

The small collection of flint materials presented here comes from three sites: Gródek 1A, 1B, and 3. The materials were obtained in the course of research conducted in the aforementioned 1950s. They have never been published before. The drawback of these materials is their spatial context. They were found mainly in humus layers, as well as in features but in secondary deposition. This introduces significant difficulties in analysis and attempts at chronological-cultural assignment.

In light of the information given above, materials from site 1A include products presumably associated with the Eneolithic (fig. 2: 1, 2: 7) and prehistoric materials (Neolithic–Bronze Age) (fig. 2: 3-6, 8). Site 1B delivered only one object (fig. 2: 2), which has been attributed, albeit with some doubts, to the Early Bronze Age (EB). As for site 3 (fig. 3), it seems that it may also represent an example of Neolithic and Eneolithic flintworking (with an indication towards younger Danubian communities, i.e., KM and the KL-W).